

BURGERSCHAP

Democratische samenleving

KO De kleuters kennen 5.3.1 de volgende begrippen: mening, overleg, stemmen. De kleuters kunnen 9.3.4 volgens de klas- en schoolafspraken vragen stellen en beantwoorden.	L4 De leerlingen kennen 9.1.17 hun voornaamste rechten en plichten onder het VN-kinderrechtenverdrag, waaronder: • recht op onderwijs; • recht op privacy; • recht op vrije tijd; • recht op eigen identiteit; • recht op veiligheid en bescherming. 5.3.1 de volgende begrippen met betrekking tot de principes van de democratische rechtsstaat: verkiezingen, vertegenwoordiging, macht, rechten, plichten, regels, afspraken, gelijkheid. De leerlingen weten 9.1.18 dat volwassenen met de belangen van kinderen rekening moeten houden. De leerlingen kunnen 9.1.19 in hun eigen leefwereld herkennen hoe kinderrechten gewaarborgd of geschonden worden. 5.3.2 principes van een democratische rechtsstaat herkennen in de bestudeerde samenlevingen uit het verleden.	L6 De leerlingen kennen 9.1.14 organisaties die zich inzetten voor kinder- en mensenrechten. 5.3.1 de begrippen met betrekking tot de principes van de democratische rechtsstaat: democratie, regering, parlement, rechtbank, bescherming, wetten, grondwet, vrijheid. De leerlingen weten 9.1.15 wat de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is. 9.1.16 hoe mensenrechten en kinderrechten zich tot elkaar verhouden. <bv. Kinderen hebben geen stemrecht> De leerlingen kunnen 9.1.17 illustreren hoe kinder- en mensenrechten in de maatschappij geschonden worden en hoe mensen voor deze rechten strijd voeren.
--	--	---

Maatschappelijke basiswaarden														
Afspraken en regels														
GO!/ MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12
KO 9.3.4 L4 5.3.1	SV.024	BU.032	BU.001		Herkennen afspraken en regels. MIA <i>Herkennen:</i> • in de klas									

					- op de speelplaats Voorbeelden - Emma ruimt op in de klas. - Liam duwt niet in de rij.											
KO 9.3.4 L4 5.3.1	SV.024	BU.0 34	BU.002		Illustreren afspraken en regels. MIA <i>Illustreren:</i> - in de klas - op school Te hanteren begrippen de afspraak, de regel, samen, delen											
L4 5.3.1	LL.055 LL.056 LO.034	BU.0 33 BU.0 35	BU.003		Illustreren het belang van afspraken en regels voor het samenleven. MIA <i>Afspraken en regels voor het samenleven:</i> - klasafspraken en –regels - schoolafspraken en –regels - spelaafspraken en –regels Voorbeelden <i>Belang van afspraken en regels:</i> om elkaar niet te storen tijdens het werken, omwille van veiligheidsredenen, om samen te leven, om ruzies te voorkomen, zodat iedereen weet wat er van hem verwacht wordt, omdat deze aansluiten op onze waarden en normen											
L4 5.3.1	LL.056	BU.0 33 BU.0 35	BU.004		Illustreren het belang van afspraken en regels voor het samenleven. MIA <i>Afspraken en regels voor het samenleven:</i> - in het eigen gezin - in groepen waar kinderen tijdens hun vrije tijd aan participeren - in de samenleving											
Rechten en plichten																
GO!/ MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12		
L4 9.1.17	BU.082 BU.083		BU.005		Verwoorden wat rechten en plichten zijn.											

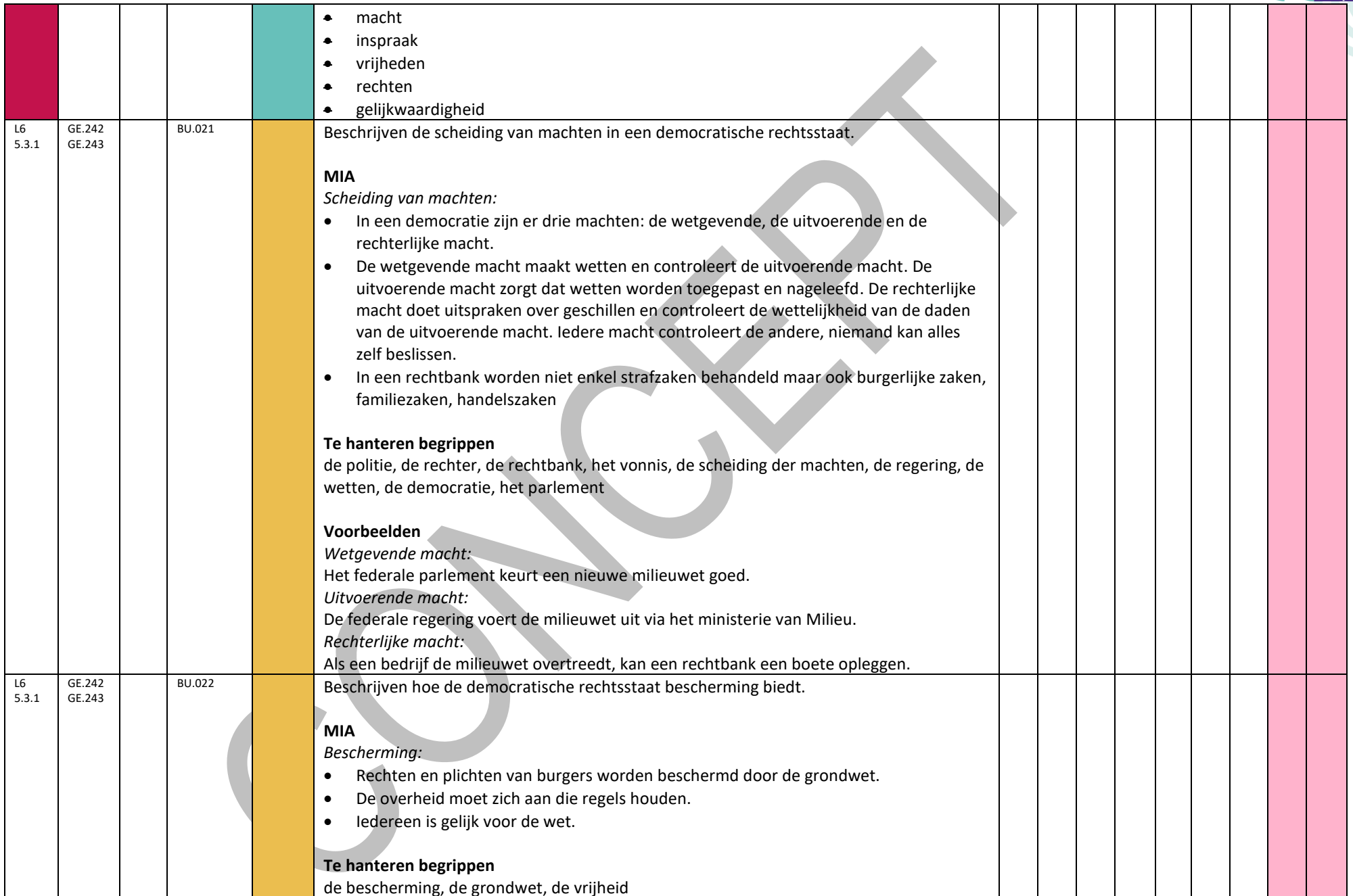
					MIA <i>Rechten en plichten:</i> - Een recht is iets wat je mag doen of krijgt. - Een plicht is iets wat je moet doen voor anderen of voor jezelf.														
L4 9.1.17	BU.044 BU.082 BU.083		BU.006		Herkennen enkele rechten en plichten in hun eigen leefwereld. Voorbeelden <i>Rechten en plichten:</i> verkeersregels, schoolregels														
L4 5.3.1	BU.023 BU.082 BU.083		BU.007		Beschrijven enkele rechten en plichten in hun eigen leefwereld. Te hanteren begrippen de rechten, de plichten														
L4 5.3.1	BU.082 BU.083		BU.008		Illustreren dat rechten en plichten elkaar aanvullen. MIA <i>Rechten en plichten:</i> - Rechten geven vrijheid om dingen te doen, plichten zorgen ervoor dat iedereen goed met elkaar omgaat. - We hebben rechten maar we moeten ook plichten vervullen om samen te kunnen werken. - rechten: vrijheid van meningsuiting, recht op veiligheid, recht op privacy, recht op gelijkwaardige behandeling - plichten: respecteren van regels, verantwoordelijk omgaan met materialen en de omgeving Te hanteren begrippen de vrijheid, de veiligheid, de privacy														
L4 5.3.1	BU.082 BU.083		BU.009		Illustreren dat rechten en plichten in de klas en de samenleving complementair zijn. MIA <i>Rechten en plichten:</i> - Rechten en plichten horen samen. Je hebt het recht om gehoord te worden maar je hebt ook de plicht om anderen te respecteren. - In een klas of maatschappij kunnen we pas echt samen werken als iedereen zijn rechten en plichten begrijpt en naleeft. Te hanteren begrippen het respect, de verantwoordelijkheid														

					Voorbeeld Didier heeft het recht om boeken te lenen in de bibliotheek maar heeft de plicht om ze op tijd terug te brengen.												
L6 5.3.1	GE.081 BU.082 BU.083		BU.010		Beschrijven enkele rechten en plichten in een democratische samenleving. MIA <i>Rechten en plichten:</i> • rechten: vrijheid van meningsuiting, vrijheid van religie, recht op gelijke behandeling, stemrecht, persvrijheid, recht op privacy, eerlijke rechtsgang • plichten: respecteren van de wetten, participatie aan verkiezingen, betalen van belastingen • Rechten en plichten zijn opgenomen in de (grond)wet. Te hanteren begrippen de vrije meningsuiting, de (grond)wet, de democratie, de samenleving, de participatie												
Inspraak en overleg																	
GO!/ MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5- 4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9- 10	10- 11	11- 12			
KO 5.3.1		BU.0 36	BU.011		Herkennen inspraak en overleg. MIA <i>Herkennen:</i> in de klas- en schoolcontext <i>Inspraak/ overleg:</i> • mogen inbrengen wat ze willen of vinden • samen kiezen helpt om de betrokkenheid te verhogen Voorbeelden • Farah kiest samen met de klas een liedje om te zingen in de kring. • Imane beslist samen met de anderen welke spelhoek geopend wordt.												
KO 5.3.1		BU.0 36	BU.012		Illustreeren het belang van inspraak en overleg. MIA <i>Illustreeren:</i> in klas- en schoolcontext <i>Inspraak en overleg:</i> • Inspraak en overleg betekent dat iedereen zijn mening mag geven en mee mag denken.												

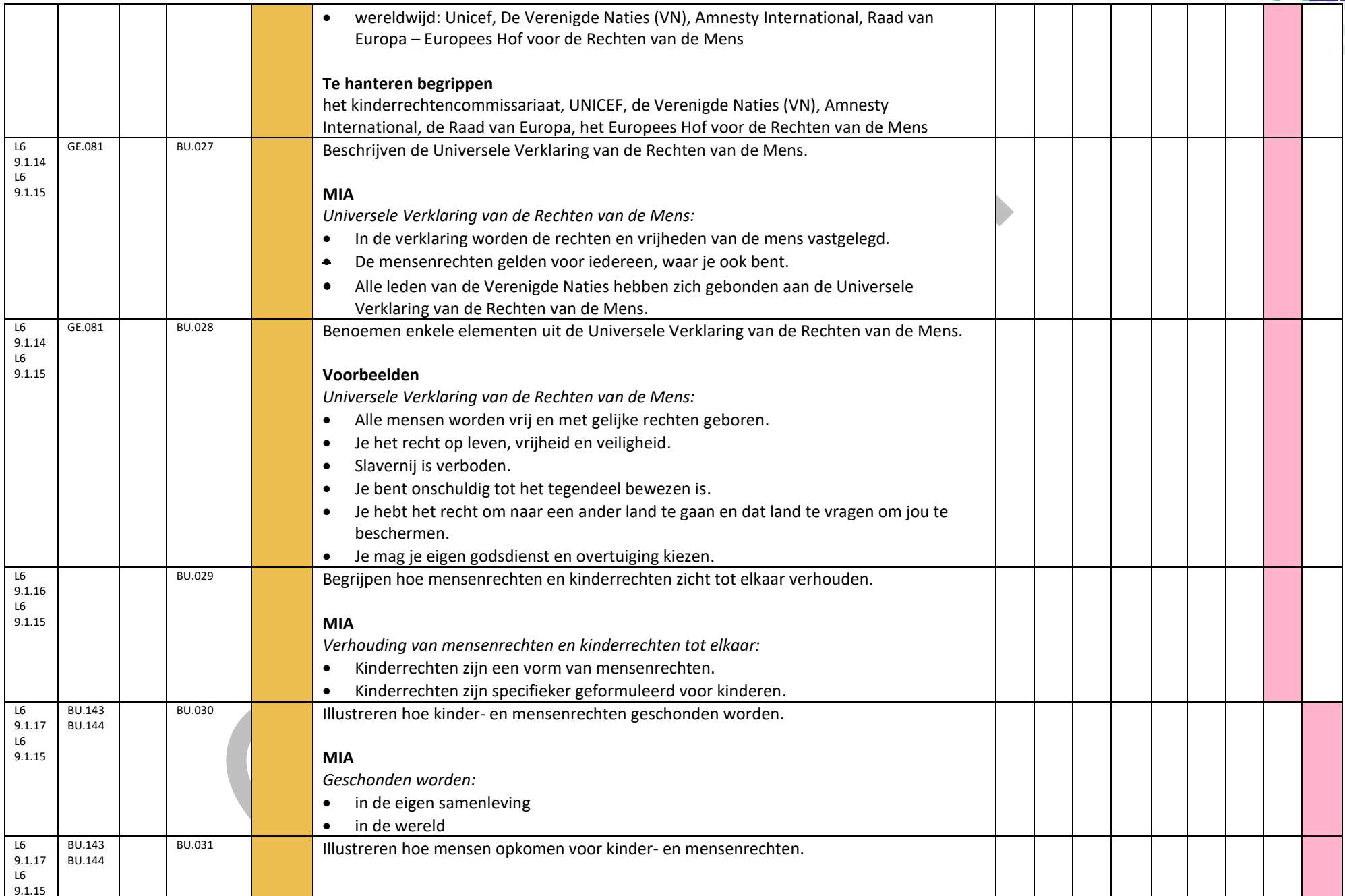
					- Samen praten over ideeën helpt om eerlijke en duidelijke afspraken te maken die voor iedereen goed werken. - Op basis van stemmen kan een beslissing genomen worden. Te hanteren begrippen de mening, het idee, samen praten, de kring, stemmen, het overleg Voorbeelden - Frederique geeft zijn mening tijdens een klasgesprek. Zo weet iedereen wat hij denkt. - In de kleuterklas van Hira wordt via klassikaal stemmen beslist hoe ze het thema vorm gaan geven.											
KO 5.3.1		BU.0 36	BU.013		Illustreren het principe van inspraak en overleg. MIA <i>Illustreren:</i> - belang van inspraak en overleg: Iedereen heeft het recht om zijn of haar mening te geven en mee te denken over beslissingen die invloed hebben op een groep. <i>Principe:</i> - Beslissingen worden genomen op basis van overleg en respect voor verschillende meningen. - In een democratie werken we samen om beslissingen te nemen. Te hanteren begrip de inspraak, de meerderheid, de minderheid											
Verkiezingen																
GO!/ MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5- 4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9- 10	10- 11	11- 12		
L4 5.3.1			BU.014		Illustreren het principe van een stemming. MIA <i>Illustreren:</i> binnen klas- en schoolcontext <i>Principe:</i> medezeggenschap Voorbeeld Madeleine legt uit dat in de klasstemming iedereen een stem mag uitbrengen om te bepalen wie de groepsleider wordt voor het groepswerk.											

[illegible]

					Tine beschrijft hoe na het stemmen alle stemmen worden geteld en de kandidaat met de meeste stemmen wordt gekozen, wat een belangrijk principe is in democratische verkiezingen.													
L4 5.3.1	GE.024		BU.017		Duiden verkiezingen als een belangrijk element van een democratische rechtsstaat. MIA <i>Democratische rechtsstaat:</i> In een democratie heeft het volk de macht. Burgers kiezen via verkiezingen hun vertegenwoordigers. Deze vertegenwoordigers nemen beslissingen in naam van het volk.													
Democratische rechtsstaat																		
GOI/ MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12				
L4 5.3.2	GE.024 GE.043		BU.018		Herkennen principes van een democratische rechtsstaat in samenlevingen. MIA <i>Herkennen:</i> in bestudeerde samenlevingen uit het verleden Te hanteren begrippen de verkiezingen, de vertegenwoordiging, de macht, de rechten, de plichten, de regel, de afspraak, de gelijkheid Voorbeelden <i>In bestudeerde samenlevingen:</i> - Stemmen in het oude Athene - Wetten in het Romeinse Rijk - Stadsrechten voor burgers in middeleeuwse steden; de Keure van Kortenberg													
	GE.100		BU.019		Herkennen andere bestuursvormen dan democratie. Voorbeelden <i>Andere bestuursvormen:</i> - dictatuur: Eén persoon of een zeer kleine groep heeft de macht. De bevolking mag niet mee beslissen of kritiek geven. - absolute monarchie: Een koning of koningin heeft alle macht. - theocratie: Het land wordt bestuurd op basis van religieuze regels en door religieuze leiders.													
	GE.242 GE.243		BU.020		Analyseren andere bestuursvormen. MIA <i>Analyseren:</i>													

Kinder- en mensenrechten													2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12
GO!/MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn																
L4 9.1.17		BU.007	BU.023		Benoemen enkele Rechten van het Kind. MIA <i>Rechten van het Kind:</i> • recht op onderwijs • recht op privacy • recht op vrije tijd • recht op eigen identiteit • recht op veiligheid en bescherming Te hanteren begrippen het recht op onderwijs, het recht op privacy, het recht op vrije tijd, het recht op eigen identiteit, het recht op veiligheid en bescherming																
L4 9.1.17 L4 9.1.18	BU.007		BU.024		Beschrijven het belang van de Rechten van het Kind. MIA <i>Belang van de Rechten van het Kind:</i> • Kinderrechten zijn afspraken die zorgen dat alle kinderen veilig, gezond en eerlijk kunnen opgroeien, waar ze ook wonen. • Volwassenen moeten met de belangen van kinderen rekening houden. • Het Verdrag van de Rechten van het Kind is een internationale overeenkomst waarin deze rechten zijn vastgelegd. Te hanteren begrippen het kinderrecht, de Rechten van het Kind																
L4 9.1.19	BU.007 BU.008		BU.025		Analyseren kinderrechten in hun eigen leefwereld. MIA <i>Analyseren:</i> het waarborgen of schenden van kinderrechten																
L6 9.1.14 L6 9.1.15	BU.009		BU.026		Benoemen organisaties die zich inzetten voor kinder- en mensenrechten. MIA <i>Organisaties:</i> • in Vlaanderen: het Kinderrechtencommissariaat																

KO De kleuters kennen 5.3.1 de volgende begrippen: mening, overleg, stemmen. 9.1.1 de betekenis van volgende verkeersregels, afspraken en signalen: • zebrapad; • verkeerslichten voor voetgangers en fietsers; • stoppen bij een stopbord; • niet spelen op of bij de straat; • als voetganger op het voetpad of de berm blijven en langs de huizenkant stappen; • op het voetpad en de verhoogde berm fietsen tot 10 jaar; • goed kijken bij het oversteken. 9.1.2 het belang van een veilige voetgangers- of fietsuitrusting: fluorescerende kledij en fietshelm. De kleuters weten 9.1.3 dat ze in een noodsituatie meteen een volwassene moeten verwittigen. De kleuter kunnen 9.3.4 volgens de klas- en schoolafspraken vragen stellen en beantwoorden.	L4 De leerlingen kennen 5.3.1 de volgende begrippen met betrekking tot de principes van de democratische rechtsstaat: verkiezingen, vertegenwoordiging, macht, rechten, plichten, regels, afspraken, gelijkheid. 9.1.1 de betekenis van volgende verkeersregels en signalen: • hoe veilig oversteken als er geen voorzieningen zijn; • fietsen op het fietspad rechts in de rijrichting of het voetpad; • auditieve signalen: fietsbel, bel, tram, claxon; • fluitsignaal en armgebaren van een politieagent; • handgebaren van een gemachtigd opzichter; • bel- en lichtsignalen van hulpdiensten (brandweer, ambulance, politie); • waarschuwingssignalen op een spoorwegovergang: knipperende rode lichten en een belgeluid; • gevaarsborden waaronder A31 en A33; • voorrangsborden waaronder B5; • gebodsborden waaronder D1, D7, D10, D11; • verbodsborden waaronder C3, C11, C19; • aanwijsborden waaronder F49, F50. 9.1.2 het belang van een veilige voetgangers- of fietsuitrusting: geen koptelefoon dragen. 9.1.3 de verplichte minimale fietsuitrusting. 9.1.6 het noodnummer 112. 9.1.17 hun voornaamste rechten en plichten onder het VN-kinderrechtenverdrag, waaronder • recht op onderwijs; • recht op privacy; • recht op vrije tijd; • recht op eigen identiteit; • recht op veiligheid en bescherming. De leerlingen kunnen	L6 De leerlingen kennen 9.1.1 de betekenis van volgende verkeersregels en signalen: • voetgangers op het zebrapad hebben voorrang; • passagiers van een bus of tram hebben bij het uit- of instappen voorrang; • een bus, die de bushalte verlaat, heeft voorrang; • de algemene voorrangsregel 'voorrang van rechts'; • de wegmarkeringen: stopstreep, haaiantanden, fietsoversteekplaats, fietsopstelvlak; • gevaarsborden waaronder A21, A41, A47; • voorrangsborden waaronder B1, B9, B11, B15a, B17, B19, B21; • gebodsborden waaronder D1a, D1b, D5; • verbodsborden waaronder C1, C31b; • aanwijsborden waaronder F14, F45, F111, F113; • onderborden betreffende fietsen en bromfietsen waaronder M2, M5bis. De leerlingen kunnen 9.1.5 gevarenpictogrammen van materialen en substanties en veiligheidsvoorschriften naleven. De leerlingen weten 9.1.15 wat de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is.
--	--	---

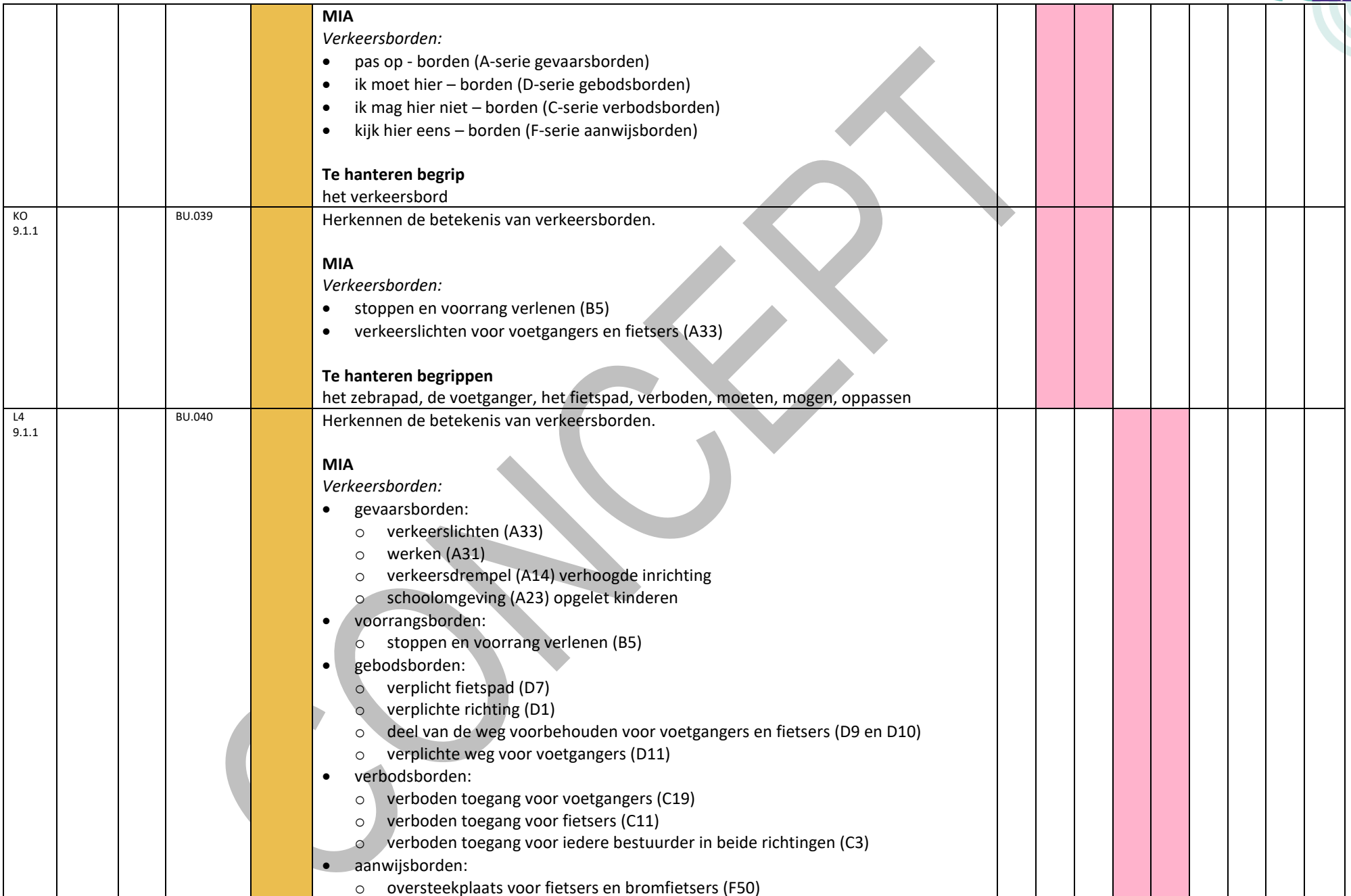
					9.1.4 zich als voetganger en fietser op de openbare weg onder begeleiding verplaatsen en de verkeersregels en signalisaties naleven. 9.1.5 als voetganger en fietser anticiperen op risicovolle situaties in het verkeer: • de dode hoek; • voorrangregels voor de tram en de bus; • voorrangregels voor de hulpdiensten. 9.1.10 een noodoproep uitvoeren in een gesimuleerde situatie. 9.1.19 in hun eigen leefwereld herkennen hoe kinderrechten gewaarborgd of geschonden worden.	
--	--	--	--	--	--	--

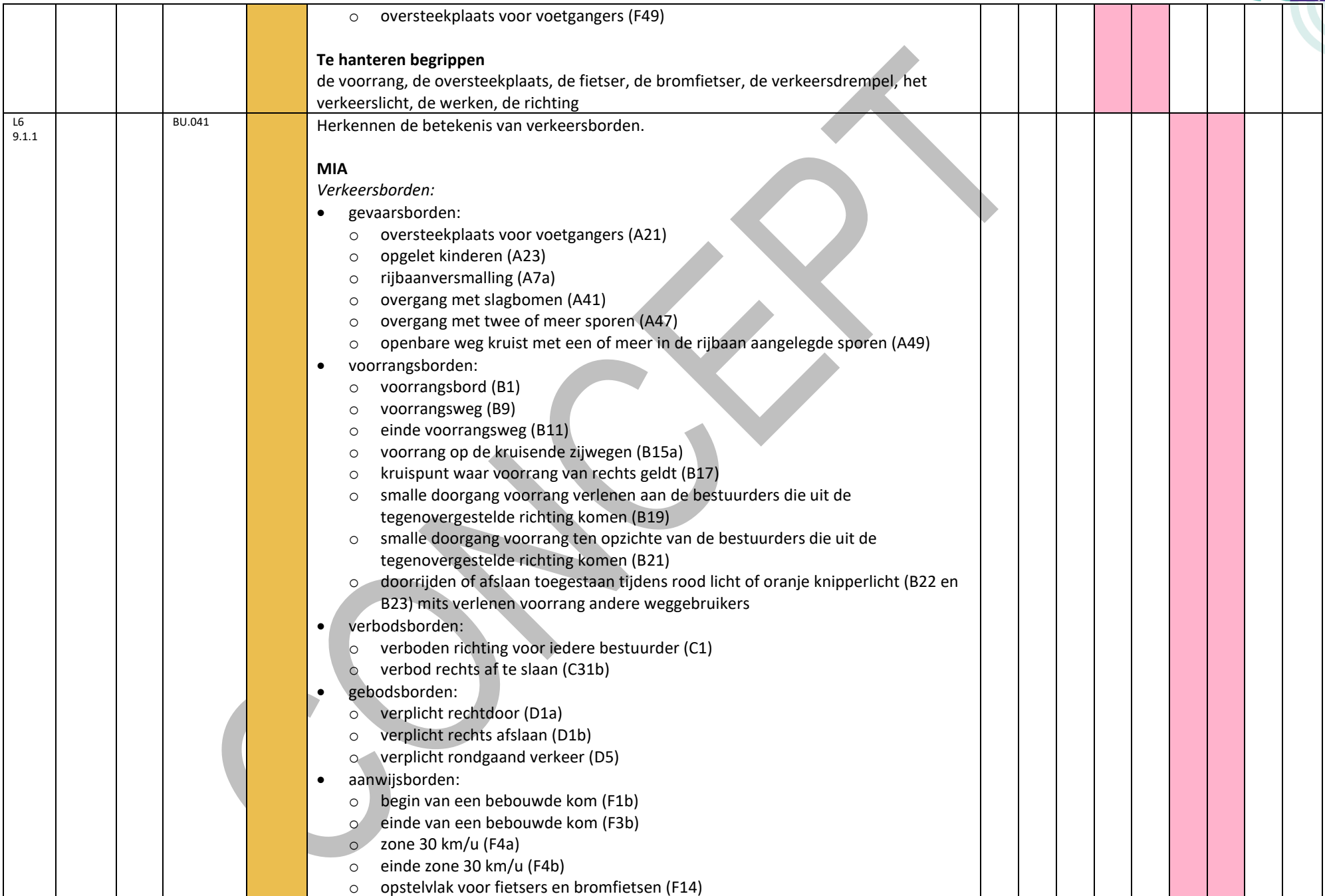
Maatschappelijke participatie: actief burgerschap

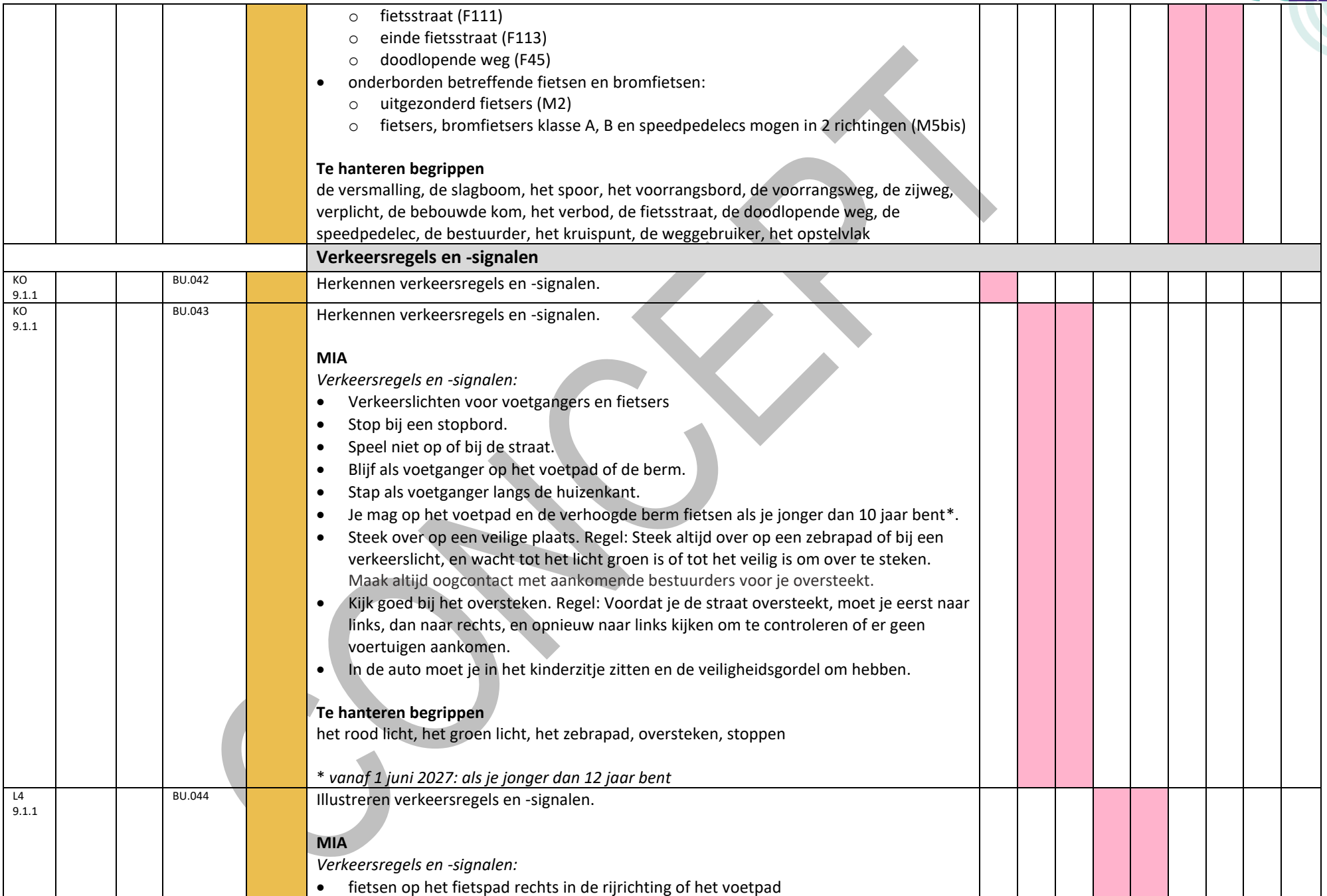
Conventioneel burgerschap: afspraken, regels en inspraak

GO!/MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12
KO 9.3.4 L4 5.3.1	SV.025 BU.001 BU.002 LO.024		BU.032		Passen eenvoudige afspraken en regels toe. MIA <i>Toepassen:</i> • in de klas • op de speelplaats									
L4 5.3.1	LO.035	BU.003 BU.004	BU.033		Volgen afspraken en regels. MIA <i>Afspraken en regels:</i> • klasafspraken en -regels • schoolafspraken en -regels • spelafspraken en -regels • afspraken en regels in de samenleving Voorbeelden • Geraldine start met opruimen zodra de leerkracht het opruimsignaal geeft. • Morad kijkt op het takenbord en ziet dat hij deze week verantwoordelijk is voor het vegen van de klas.									
L4 5.3.1	SV.025	BU.002	BU.034		Maken afspraken. MIA <i>Afspraken:</i> op groeps- en klasniveau									

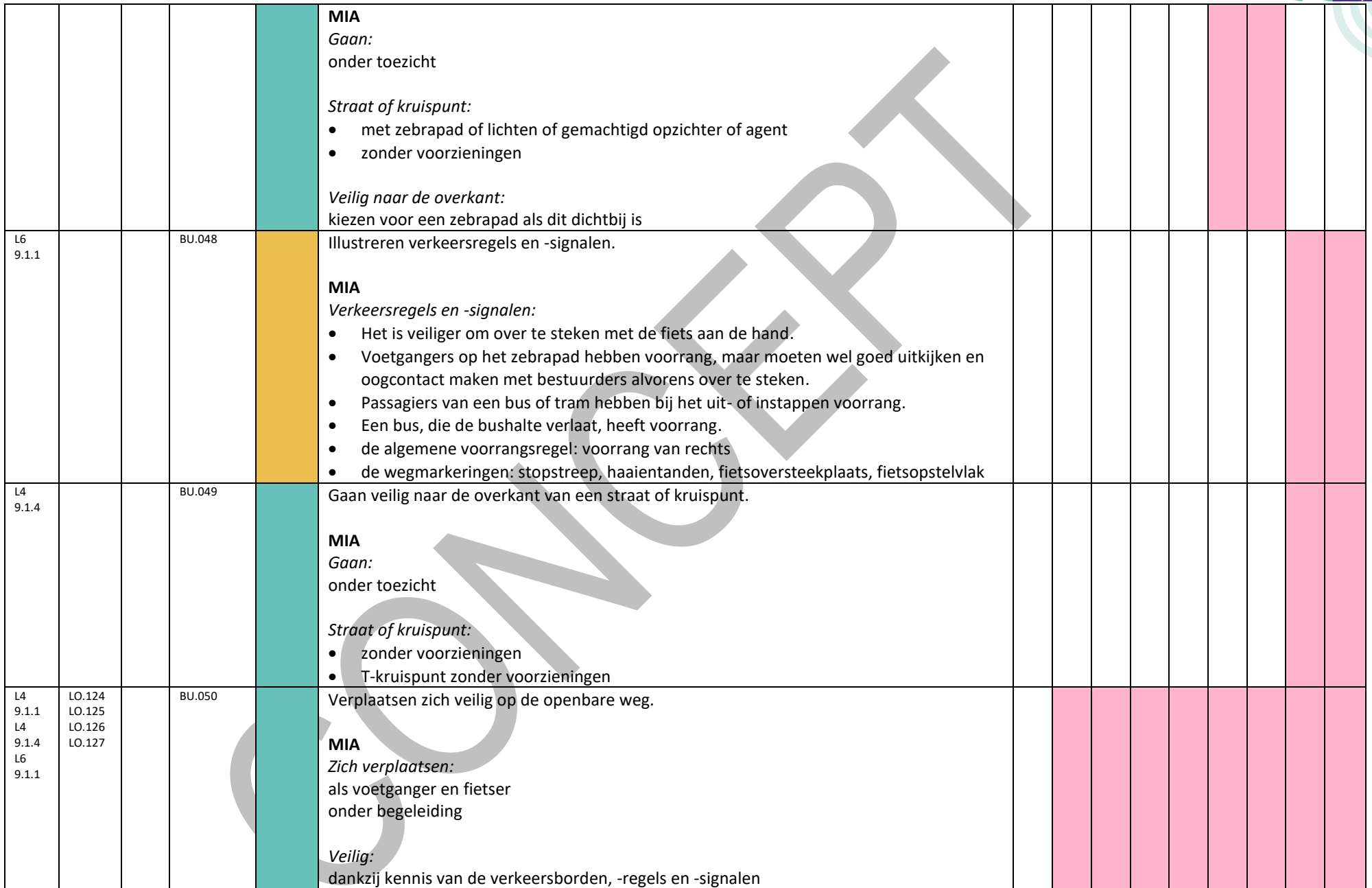
				- afspraken bij het samenspelen - afspraken bij groepswerk <i>Maken:</i> vanuit gedeelde waarden en normen afspraken op initiatief van de leraar													
L4 5.3.1	BU.003 BU.004		BU.035	Maken afspraken. MIA <i>Afspraken:</i> op groeps- en klasniveau - afspraken bij het samenspelen - afspraken bij groepswerk - afspraken vastleggen - afspraken evalueren <i>Maken:</i> vanuit gedeelde waarden en normen voorstellen formuleren voor bijsturing afspraken op initiatief van de leraar													
KO 5.3.1	BU.011 BU.012 BU.013		BU.036	Gebruiken inspraakmogelijkheden. MIA <i>Inspraakmogelijkheden:</i> verschillende vormen van leerlingenparticipatie Voorbeelden <i>Inspraakmogelijkheden:</i> een taakverdeling, een keuzebord, samen de inhoud van een thema bepalen, samen beslissingen nemen in een groepswerk, een kringgesprek, online stemtools, een ideeënbus, een werkgroep, een klankbordgroep, een klasraad, een leerlingenraad, een buurtpetitie voor een veiligere schoolomgeving of behoud van een bosje													
Conventioneel burgerschap: deelnemen aan het verkeer																	
GO!/ MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12			
Verkeersborden																	
KO 9.1.1	NL.124		BU.037		Herkennen verkeersborden.												
KO 9.1.1			BU.038		Herkennen verkeersborden.												

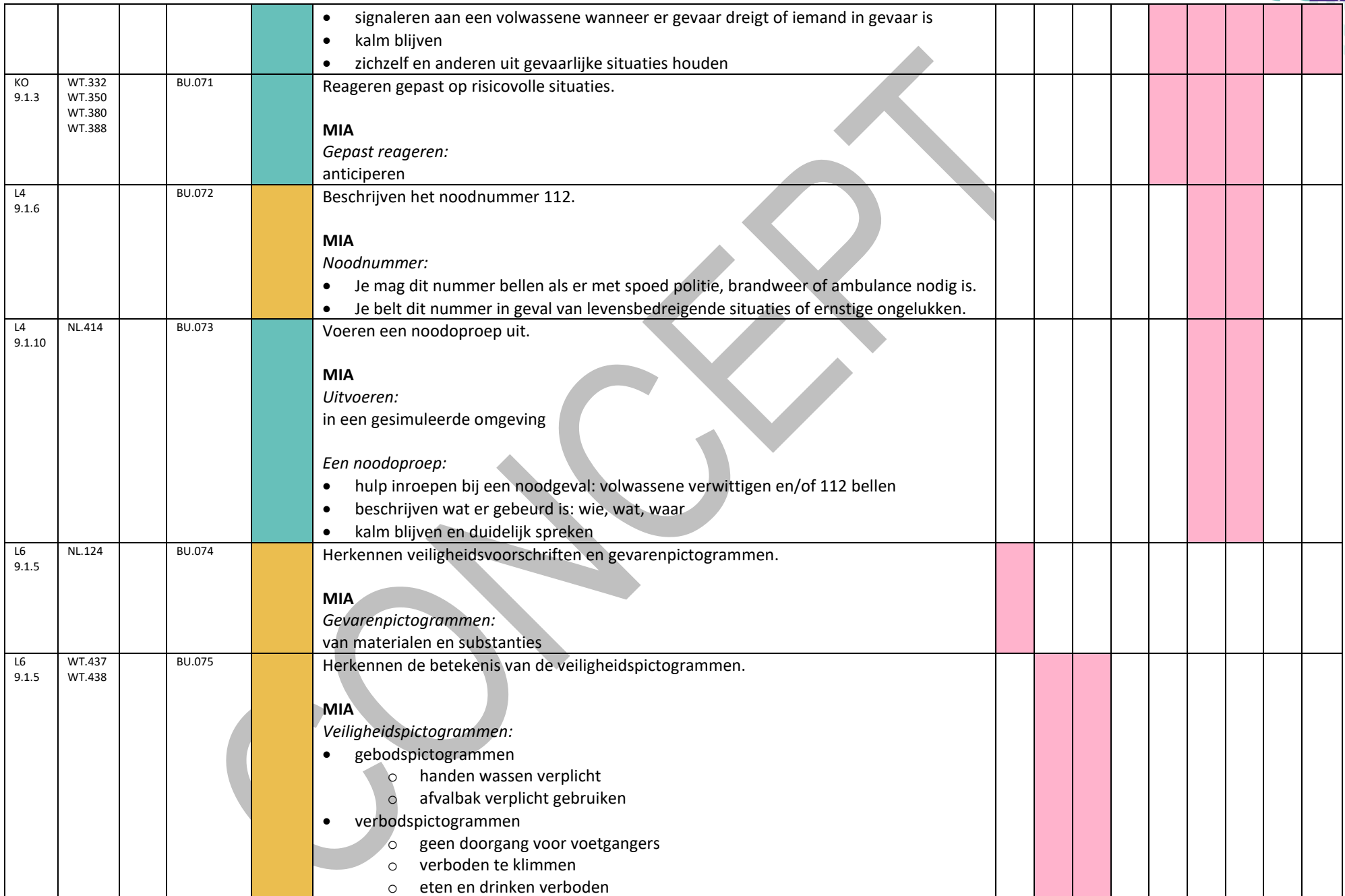

L4 9.1.1 L4 9.1.4 L6 9.1.1			BU.051		Tonen hun kennis van verkeersborden, -regels en signalen bij het zich verplaatsen in het verkeer.														
					Veilige uitrusting														
KO 9.1.2			BU.052		Herkennen een veilige verkeersuitrusting.														
KO 9.1.2	BU.055 BU.056		BU.053		Beschrijven een veilige voetgangers- en fietsuitrusting. MIA <i>Beschrijven:</i> het belang <i>Veilige voetgangers-en fietsuitrusting:</i> • reflecterende en fluorescerende kleding • fietshelm • kinderzitje en veiligheidsgordel Te hanteren begrippen veilig, fluo, de (fiets)helm, de gordel, het kinderzitje														
L4 9.1.2	BU.056 BU.057 BU.058		BU.054		Beschrijven een veilige voetgangers-en fietsuitrusting. MIA <i>Beschrijven:</i> het belang <i>Veilige voetgangers-en fietsuitrusting:</i> • geen koptelefoon dragen: horen van het verkeer • reflecterende en fluorescerende kleding en rugzakhoes • fietshelm die voldoet aan de veiligheidsnormen (CE markering) • een fiets met minimale uitrusting														
L4 9.1.3		BU.053	BU.055		Herkennen de minimale uitrusting voor de fiets. MIA <i>Minimale uitrusting voor de fiets:</i> • goed werkende verlichting en remmen • reflectoren • fietsbel Te hanteren begrippen														

				het licht, de rem, de reflector, de (fiets)bel															
L4 9.1.3	BU.053 BU.054		BU.056	Beschrijven de minimale uitrusting voor de fiets. MIA <i>Minimale uitrusting voor de fiets:</i> - fietsbel - twee goed werkende remmen - goed werkende verlichting - reflectoren Te hanteren begrip de verlichting															
L4 9.1.3		BU.054	BU.057	Beschrijven de verplichte minimale uitrusting voor de fiets. MIA <i>Verplichte minimale uitrusting voor de fiets:</i> - fietsbel: hoorbaar op 20 meter - twee goed werkende remmen: één op het voorwiel en één op het achterwiel - reflectoren: vooraan wit, achteraan rood, aan weerszijden van de pedalen wit of geel, op de spaken en/of banden minstens 2 gele of oranje dubbelzijdige reflectoren en/of een witte reflecterende strook aan weerszijden van elke band - goed werkende verlichting en remmen: witte voorlicht, rode achterlicht, de lichten mogen knipperen, lichten moeten bevestigd worden op de fiets of op het lichaam															
L4 9.1.2		BU.054	BU.058	Illustreer het belang van veiligheidsmaatregelen in het verkeer. MIA <i>Veiligheidsmaatregelen in het verkeer:</i> veilige voetgangers- en fietsuitrusting <i>Belang:</i> - voorkomen van ongelukken, beschermen van jezelf en anderen - zien en gezien worden, horen en gehoord worden															
KO 9.1.2 L4 9.1.2 L4 9.1.3			BU.059	Gebruiken een veilige uitrusting in het verkeer. MIA <i>Gebruiken:</i> controle voor vertrek															
Risicovolle verkeerssituaties																			
			BU.060	Herkennen de basisregels voor busveiligheid.															

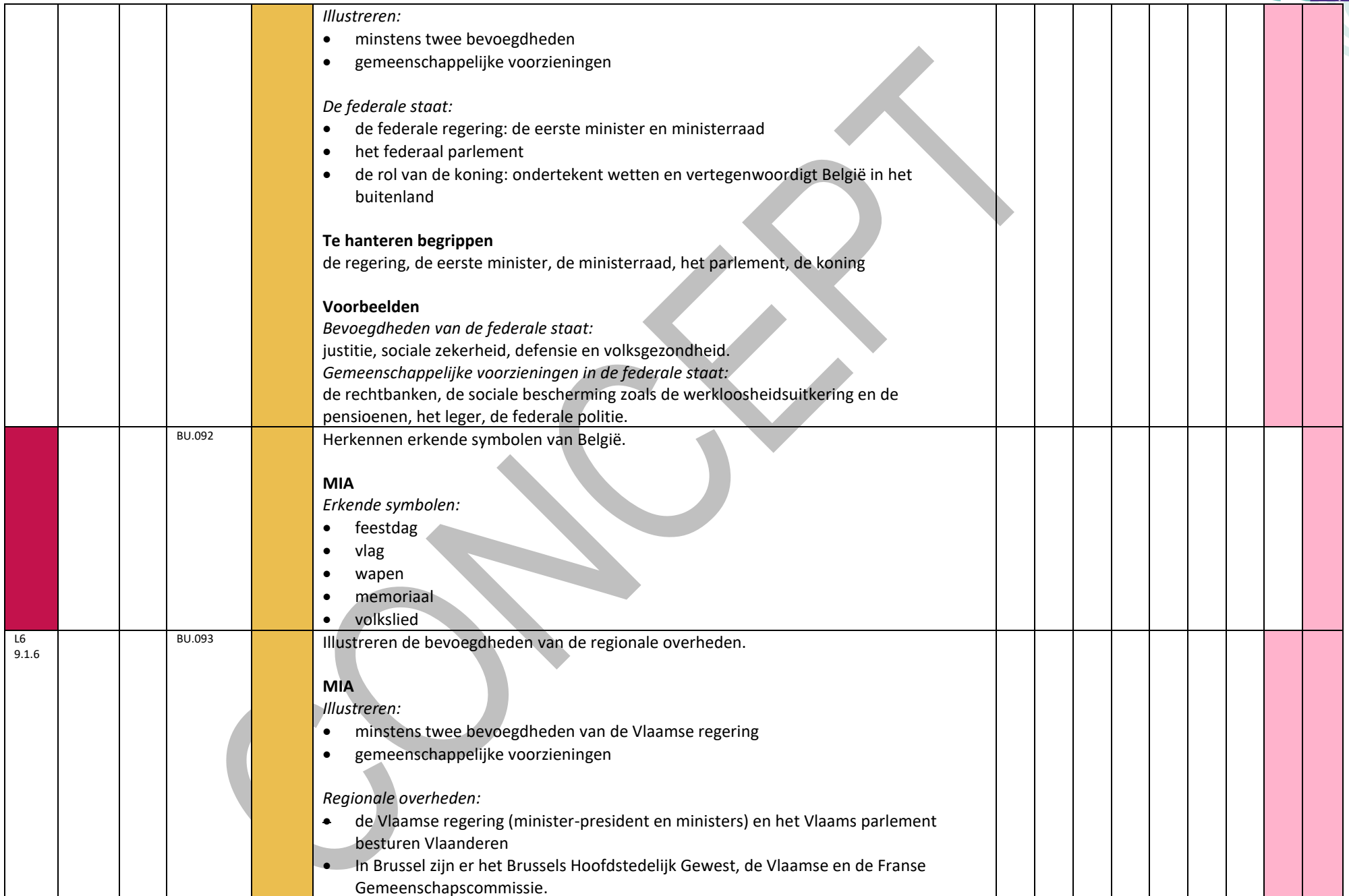
					• Viggo draagt altijd zijn fietshelm.														
Conventioneel burgerschap: handelen in risicovolle situaties of noodsituaties																			
GO!/ MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12					
KO 9.1.3			BU.067		Herkennen noodsituaties. MIA <i>Noodsituatie:</i> acute, ernstige situatie met direct gevaar voor mens, dier of materiaal. Vaak is hulp meteen nodig. Voorbeelden <i>Noodsituaties:</i> brand, iemand die valt of gewond raakt, iemand die bewusteloos is														
KO 9.1.3	BU.062 BU.063 BU.064 WT.440		BU.068		Herkennen risicovolle situaties. MIA <i>Risicovolle situatie:</i> • een mogelijk gevaarlijke situatie, er is nog geen direct gevaar. Het kan wel gevaarlijk worden als er niets gebeurt of iemand een fout maakt. • Het nemen van voorzorgen vermindert de kans op ongevallen. Te hanteren begrippen het gevaar, het risico Voorbeelden <i>Risicovolle situaties:</i> spelen bij water, afstand tot een treinspoor, losse kabels														
KO 9.1.3			BU.069		Reageren gepast op noodsituaties. MIA <i>Gepast:</i> • signaleren aan een volwassene wanneer er gevaar dreigt of iemand in gevaar is • kalm blijven • zichzelf en anderen uit gevaarlijke situaties houden														
KO 9.1.3			BU.070		Reageren gepast op noodsituaties. MIA <i>Gepast:</i> • inschatten van risico's														

					- Loes ziet een vriend te ver het water in gaan zonder te kunnen zwemmen. Ze roept: "Kom terug, dat is te diep!" en waarschuwt een volwassene in plaats van zelf het water in te gaan. - Tijdens een fietstocht valt Mustafa en blijft op de grond liggen. Anika zegt: "Blijf stil liggen en probeer niet te bewegen. Ik haal hulp."													
Sociaal bewogen burgerschap																		
GO!/ MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12				
L4 9.1.17 L4 9.1.19 L6 9.1.15	BU.005 BU.006 BU.007 BU.008 BU.009 BU.010		BU.082		Komen op voor de rechten van anderen.													
L4 9.1.17 L4 9.1.19 L6 9.1.15	BU.005 BU.006 BU.007 BU.008 BU.009 BU.010		BU.083		Tonen hun kennis over rechten en plichten in verschillende contexten. Voorbeelden - Akram legt tijdens een sportles uit dat elke speler recht heeft op gelijke speelkansen en dat iedereen de plicht heeft om de spelregels te respecteren. - Leyla bespreekt in een les natuur dat iedereen recht heeft op een schone en gezonde leefomgeving maar ook de verantwoordelijkheid draagt om goed voor de natuur te zorgen.													
	SV.034 SV.036 SV.039 SV.040		BU.084		Herkennen het belang van het verdelen van taken en verantwoordelijkheden in een groep. MIA <i>Verdelen van taken en verantwoordelijkheden:</i> - bij groepswork: in wisselende rollen - bij klastaken Voorbeelden - Dina merkt op dat samenwerken aangenamer en vlotter verloopt wanneer iedereen zijn taak en verantwoordelijkheid binnen de groep opneemt, inclusief de rol van leider, waardoor het resultaat beter en eerlijk verdeeld is. - Michel ervaart tijdens een groepsopdracht dat het verdelen van rollen ervoor zorgt dat iedereen efficiënt kan werken en het werk sneller af is.													
	SV.028 SV.037 SV.041 LL.031 LL.032 LL.033		BU.085		Tonen een verantwoordelijke houding in een groep. MIA <i>Verantwoordelijke houding:</i> - opnemen van taken en verantwoordelijkheden - in functie van het leer- en leefklimaat													

[illegible]

KO					L4											L6	De leerlingen kennen 9.1.6 de Belgische federale staatstructuur met drie gemeenschappen (Vlaams, Frans en Duitstalig) en drie gewesten (Vlaams, Waals en Brussels Hoofdstedelijk). Ze weten dat elk een eigen bestuur heeft waar beslissingen worden genomen. 9.1.10 de erkende symbolen van de Vlaamse gemeenschap (feestdag, vlag, wapen, memoriaal en volkslied).									
Politieke instellingen																										
GO!/ MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12												
	AA.005		BU.088		Illustreren de bevoegdheden van de steden en de gemeenten. MIA <i>Illustreren:</i> • minstens twee bevoegdheden • gemeenschappelijke voorzieningen in de eigen gemeente of stad																					

				Te hanteren begrippen de minister-president, de minister, het parlement Voorbeelden <i>Bevoegdheden van de Vlaamse Gemeenschap:</i> onderwijs, cultuur en sport, gezinsbeleid, integratiebeleid <i>Gemeenschappelijke voorzieningen van de Vlaamse Gemeenschap:</i> GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap, bescherming van erfgoed, onderhoud van de snelwegen															
L6 9.1.10			BU.094	MIA <i>Erkende symbolen:</i> • feestdag • vlag • wapen • memoriaal • volkslied															
	AA.018 AA.019 GE.100 GE.102		BU.095	Duiden wat de Europese Unie is. MIA <i>Europese Unie:</i> • België maakt samen met een aantal andere lidstaten deel uit van de Europese Unie. • De verschillende lidstaten werken samen op vlak van onder andere economie, milieu, gezondheid. • Europese wetten hebben invloed op Belgische wetgeving. Te hanteren begrippen de Europese Unie, de lidstaten															
	AA.018 AA.019 GE.100 GE.102		BU.096	Illustreren de bevoegdheden van de Europese Unie. MIA <i>Illustreeren:</i> minstens twee bevoegdheden Voorbeelden <i>Bevoegdheden Europese Unie:</i> samenwerking op vlak van economie (gezamenlijke munteenheid euro), milieu (klimaatwetten), gezondheid (toegelaten voedingssupplementen)															

[illegible]

Identiteit en diversiteit

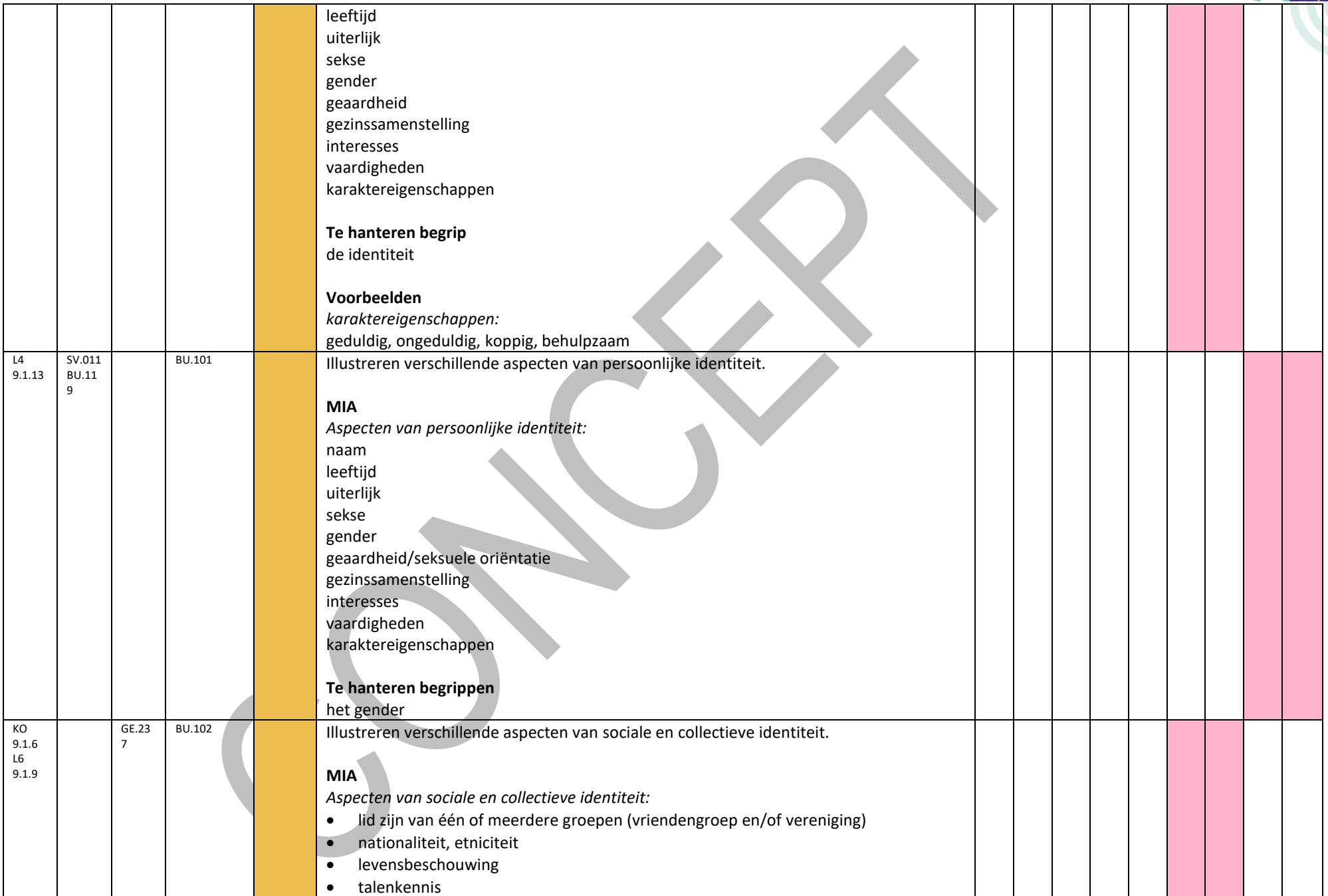
KO De kleuters weten 9.1.5 dat iedereen meetelt en uniek is, met eigen sterktes, talenten en voorkeuren. 9.1.6 dat mensen kunnen verschillen in sekse, etniciteit, geloof, uiterlijk en geaardheid. De kleuters kunnen	L4 De leerlingen kennen 9.1.11 de volgende begrippen: racisme, discriminatie en diversiteit. De leerlingen weten 9.1.12 hoe racisme en discriminatie mensen schaadt.	L6 De leerlingen kennen 9.1.7 de volgende begrippen: het vooroordeel, de gelijkwaardigheid. De leerlingen weten 9.1.8 hoe racisme en discriminatie in de (sociale) media voorkomen.
--	--	---

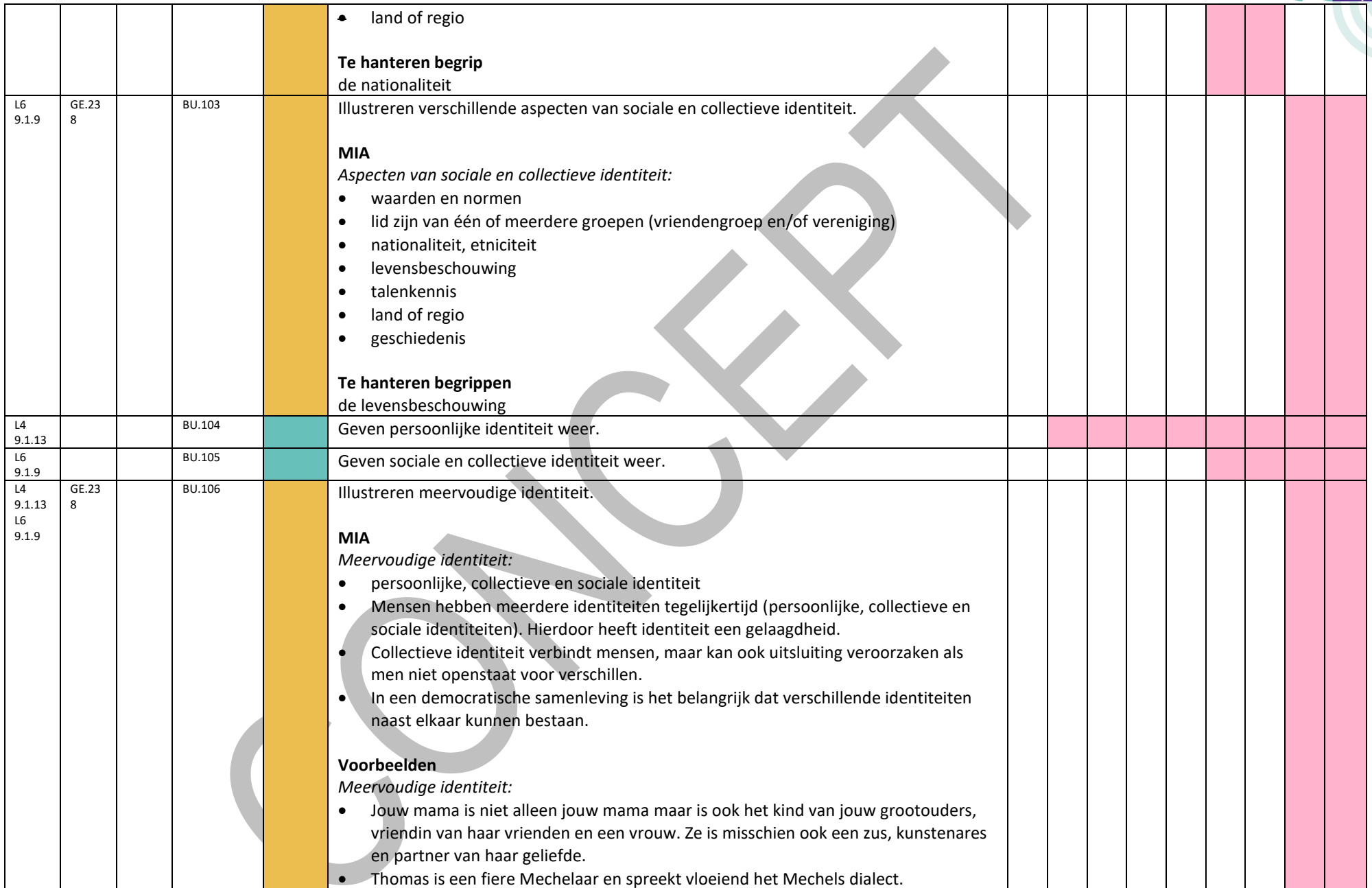
9.1.7 respectvol omgaan met verschillen tussen mensen in hun omgeving en op school. 9.1.8 gelijkenissen benoemen tussen mensen.	9.1.13 dat persoonlijke identiteit een gelaagd en dynamisch karakter heeft. De leerlingen kunnen 9.1.15 positieve en negatieve manieren van omgaan met diversiteit herkennen. 9.1.16 incidenten van racisme en discriminatie aangeven aan een verantwoordelijke volwassene.	9.1.9 dat collectieve identiteit een gelaagd en dynamisch karakter heeft. De leerlingen kunnen 9.1.13 illustreren hoe diversiteit het samenleven verrijkend en uitdagend maakt.
--	---	--

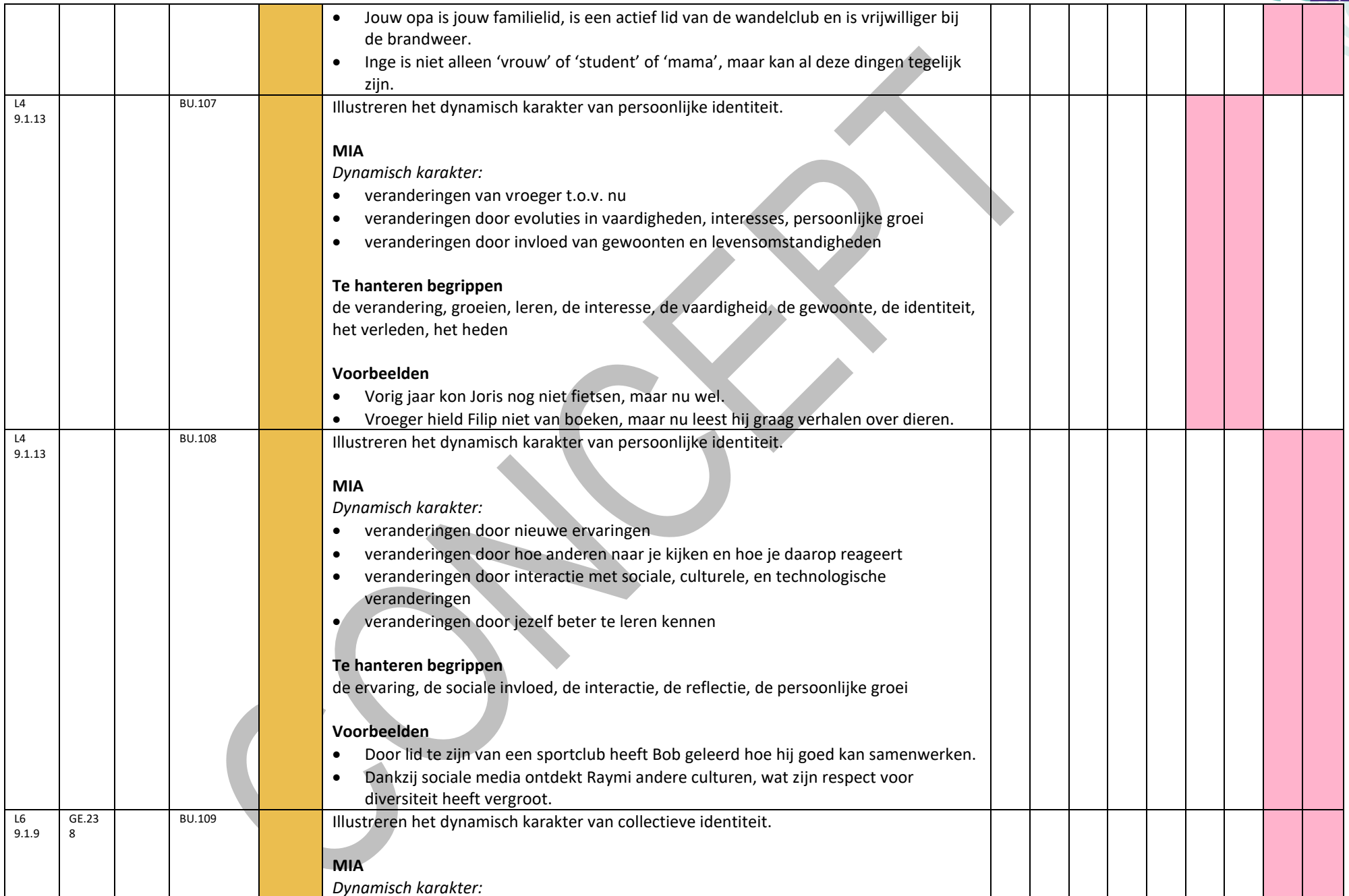
Duurzaam samenleven

Identiteitsvorming

GO!/MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12
KO 9.1.5 KO 9.1.6 L4 9.1.13	SV.011 BU.11 3 BU.11 7		BU.099		Illustreren verschillende aspecten van persoonlijke identiteit. MIA <i>Aspecten van persoonlijke identiteit:</i> naam leeftijd uiterlijk sekse geaardheid gezinssamenstelling interesses (voorkeuren) vaardigheden (sterktes, talenten) Voorbeelden - Sanne beschrijft Amir: "Hij heet Amir (<i>naam</i>), woont naast mij bij zijn papa (<i>gezinssamenstelling</i>), is ook 4 jaar (<i>leeftijd</i>), heeft zwart haar (<i>uiterlijk</i>), is een jongen (<i>sekse</i>)." - Jens beschrijft Roos in het prentenboek 'Twee mama's': "Dit is Roos (<i>naam</i>). Ze is een vrouw (<i>sekse</i>). Ze woont samen met Femke (<i>geaardheid</i>). Femke en Roos hebben vier kinderen (<i>gezinssamenstelling</i>)." - Jop beschrijft zichzelf: "Ik heet Jop (<i>naam</i>), ben 7 jaar (<i>leeftijd</i>), heb 2 zussen (<i>gezinssamenstelling</i>), hou van zwemmen (interesses), eet graag spaghetti (<i>voorkeuren</i>) en kan goed tekenen (<i>vaardigheden</i>)."									
L4 9.1.13	SV.011 GE.24 0 BU.11 8		BU.100		Illustreren verschillende aspecten van persoonlijke identiteit. MIA <i>Aspecten van persoonlijke identiteit:</i> naam									

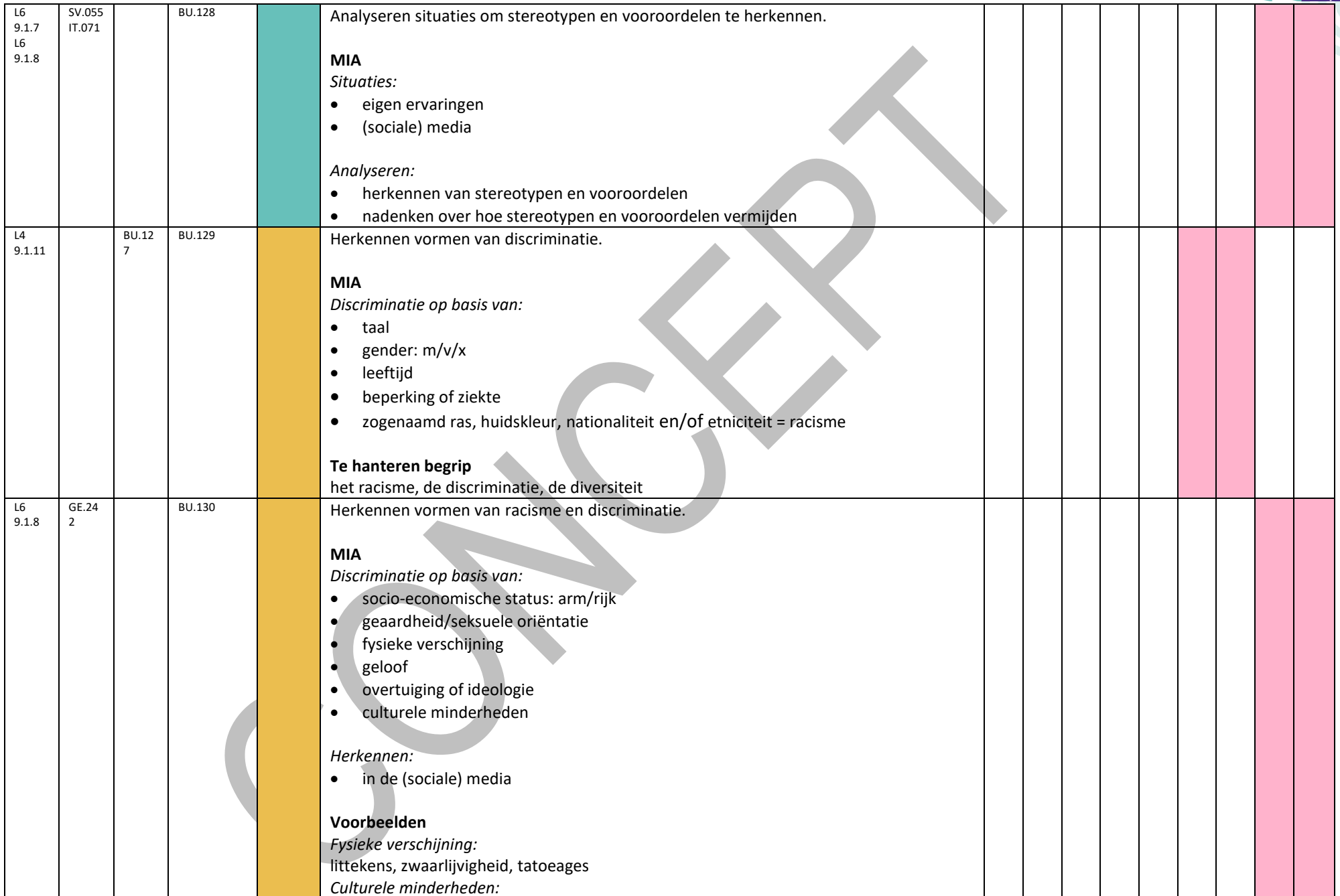

					• veranderingen van vroeger t.o.v. nu • veranderingen door invloed van gewoonten en levensomstandigheden													
L4 9.1.13 L6 9.1.9			BU.110		Tonen hun kennis over identiteit in verschillende contexten. Voorbeelden • Tijdens een klasgesprek vertelt Mahmed hoe zijn hobby's bijdragen aan het maken van nieuwe vrienden. • Bij een groepsproject kiest Pim een rol die past bij zijn interesses, vaardigheden en karaktereigenschappen.													
Positief omgaan met diversiteit																		
GO!/ MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12				
			BU.111		Illustreren gedeelde waarden en normen in de klas. Voorbeelden <i>Waarde:</i> We vinden het allemaal belangrijk dat we eerlijk zijn. <i>Norm:</i> We verwachten van elkaar dat we goed samenwerken bij gemeenschappelijke taken.													
			BU.112		Illustreren gedeelde waarden en normen in de samenleving. Te hanteren begrippen de waarde, de norm Voorbeelden <i>Waarde:</i> In onze samenleving vinden we het belangrijk dat iedereen gelijke rechten en kansen verdient, ongeacht geslacht, ras, of sociale achtergrond. <i>Norm:</i> In onze samenleving verwachten we dat we beleefdheidsvormen naleven, zoals elkaar begroeten, bedanken en op een respectvolle manier communiceren.													
KO 9.1.5 KO 9.1.6	SV.010 SV.011 BU.09 9	GE.23 5	BU.113		Herkennen dat mensen op verschillende manieren uniek zijn. MIA <i>Uniek zijn:</i> • met eigen sterktes, talenten en voorkeuren • iedereen telt mee, ongeacht verschillen • mensen kunnen verschillen in sekse, uiterlijk, geaardheid, etniciteit en geloof Te hanteren begrippen													

					samen, hetzelfde, anders														
KO 9.1.8	BU.09 9	GE.23 5	BU.114		Benoemen gelijkenissen tussen mensen. Voorbeeld <i>Gelijkenissen:</i> Wij zijn allemaal kinderen, kleuters, meisjes en jongens, wij leren dezelfde dingen zoals veters knopen, tellen, letters... en wij wonen allemaal in dezelfde stad/gemeente.														
L4 9.1.15	BU.09 9 BU.10 0		BU.115		Illustreren mogelijke effecten van op verschillende manieren uniek te zijn. MIA <i>Mogelijke effecten:</i> - uitsluiting - waardering Te hanteren begrippen anders-zijn, waardering, buitensluiten, samen spelen Voorbeeld <i>Negatief effect:</i> Annabel voelt zich verdrietig en eenzaam omdat ze niet mag meespelen omdat ze een andere taal spreekt. <i>Positief effect:</i> Raphaëlle bewondert de mooie donkere huid van haar beste vriendin Esmé.														
L6 9.1.7	BU.10 0 BU.10 1 AA.14 1 AA.14 4 AA.14 7		BU.116		Illustreren gelijkenissen en verschillen tussen mensen. MIA <i>Mensen:</i> in de eigen samenleving en wereldwijd Te hanteren begrip de gelijkwaardigheid														
	BU.09 9		BU.117		Illustreren dat verliefdheid kan verschillen in uitingsvorm, leeftijd en geaardheid. MIA <i>Verliefdheid:</i> - Sommige mensen worden verliefd op mensen van hetzelfde geslacht, anderen op mensen van het ander geslacht. Ze gaan soms een duurzame relatie aan en krijgen kinderen of niet. - verschillende uitingen van verliefdheid - verliefdheid is van alle leeftijden														

					Te hanteren begrip de verliefdheid												
	BU.10 0		BU.118		Illustreren verschillen in geaardheid. Te hanteren begrippen hetero, homo, lesbisch												
	WT.25 8 WT.25 9 BU.10 1		BU.119		Illustreren het verschil tussen geslacht en gender. MIA <i>Verschil:</i> • geslacht of sekse: de biologische en fysieke kenmerken van een persoon: man, vrouw. • gender: ○ identiteit: hoe iemand zichzelf ziet en identificeert (als man, vrouw, non-binair) ○ rol: de gedragingen, normen en verwachtingen die binnen een bepaalde cultuur worden geassocieerd met mannelijkheid of vrouwelijkheid ○ expressie: hoe iemand zijn gender uitdrukt via kledij, gedrag en uiterlijk Te hanteren begrippen het geslacht, het gender												
			BU.120		Analyseren verschillende manieren van reageren op de seksuele oriëntatie en genderexpressie van mensen.												
	SV.029	BU.12 4	BU.121		Tonen respect voor iedereen, ongeacht de genderidentiteit of genderexpressie.												
L4 9.1.15			BU.122		Herkennen manieren van omgaan met diversiteit. MIA <i>Manieren van omgaan met:</i> • positieve • negatieve												
L4 9.1.11 L6 9.1.13			BU.123		Illustreren hoe diversiteit het samenleven verrijkend en uitdagend maakt. Te hanteren begrip de diversiteit Voorbeelden • Barbara merkt op dat verschillende voedingsgewoonten een verrijking kunnen zijn. Maar voor een kok kan het echter een uitdaging zijn om met al deze verschillen rekening te houden.												

					Louis-Phillip ervaart tijdens een groepsproject dat samenwerken met klasgenoten met verschillende meningen en ideeën het resultaat beter maakt, maar ook extra overleg en compromissen vraagt om tot een gezamenlijke beslissing te komen.													
KO 9.1.6 KO 9.1.7 L6 9.1.7 L6 9.1.13	SV.029	BU.12 1	BU.124		Tonen een houding van openheid en respect naar anderen. MIA <i>Houding van openheid en respect:</i> - actief luisteren - respect tonen voor verschillen in interesses, (culturele) gewoonten, tradities, geloof - de andere als gelijkwaardig behandelen - interesse tonen in gelijkenissen en verschillen met anderen: in de ruimere omgeving en in andere landen													
Structuren van uitsluiting																		
GO!/ MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12				
L4 9.1.15 L4 9.1.16			BU.125		Signaleren wanneer uitsluiting optreedt.													
L4 9.1.12 L6 9.1.8	SV.052	SV.053 SV.054	BU.126		Illustreren de mechanismen, vormen en impact van uitsluiting en pesten. MIA <i>Mechanismen:</i> link tussen racisme/discriminatie en uitsluiting <i>Vormen:</i> fysiek, verbaal, relationeel <i>Impact:</i> schadelijke gevolgen voor het slachtoffer Te hanteren begrippen de bijstander, de omstander, de pester, de gepeste, de groepsdruk, de groepsidentiteit, het gerucht, de roddel, de rivaliteit													
L6 9.1.7		BU.12 9	BU.127		Duiden het effect van stereotypen en vooroordelen. MIA <i>Effect:</i> - hoe stereotypen leiden tot vooroordelen - hoe vooroordelen leiden tot uitsluiting of discriminatie Te hanteren begrippen het stereotype, het vooroordeel, de uitsluiting													

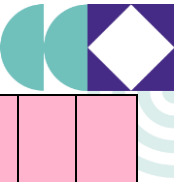
					Roma, Koerden, Jezidi												
L4 9.1.11	GE.24 2		BU.131		Duiden het effect van discriminatie.												
L6 9.1.8	GE.24 2		BU.132		Analysen situaties om racisme en discriminatie te herkennen. MIA <i>Situaties:</i> - in de (sociale) media <i>Analysen:</i> - herkennen van (racisme en) discriminatie - nadenken over hoe (racisme en) discriminatie voorkomen												
L4 9.1.16			BU.133		Reageren op incidenten van racisme en discriminatie. MIA <i>Reageren:</i> het incident aangeven aan een verantwoordelijke volwassene												
L6 9.1.7			BU.134		Illustreren gelijkwaardigheid. Te hanteren begrip de gelijkwaardigheid Voorbeelden - Vrouwen verdienen voor hetzelfde werk evenveel als mannen. - Elk mens is gelijkwaardig, ongeacht de afkomst, overtuiging, geloof, taal, beperking en geaardheid.												
L6 9.1.13			BU.135		Analysen hoe inclusiviteit bevordert kan worden in de klas en daarbuiten. MIA <i>Inclusiviteit:</i> voorbeelden van inclusieve praktijken in de klas, school en buurt Te hanteren begrippen samenleven, inclusief Voorbeelden <i>Inclusiviteit:</i> Als klasgroep zorgen we er samen voor dat ons klasgenootje in een rolstoel vlot kan deelnemen aan de activiteiten in de klas en op uitstap.												

[illegible]

Zelfstandig kritisch denken en constructief dialogeren

[illegible]

43

	BU.14 1 BU.14 3 BU.14 5				Pablo bekijkt de vernieuwing van de speelplaats vanuit verschillende perspectieven waaronder die van de leerkrachten, de directeur, de ouders, sportieve leerlingen en leerlingen die liever rustige activiteiten doen.												
	NL.33 5 NL.34 5		BU.147		Reflecteren kritisch over situaties.												
Omgaan met conflicten en spanningen – constructief dialogeren																	
GO!/ MD			Nr.	E/B/G	Leerlijn	2,5-4	4-5	5-6	6-7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12			
	SV.045 SV.046 SV.047 NL.41 6 NL.41 7 NL.41 9		BU.148		Tonen hun kennis van conflicthantering in verschillende contexten. Voorbeelden - Rudi en John hebben ruzie tijdens de speeltijd over welk spel ze willen spelen. John zegt: “Weet je wat, vandaag spelen we jouw spel en morgen het mijne”. - Tijdens het groepswork merkt Annie op dat Sam en Fleur steeds door elkaar praten. Ze stelt voor: “Zullen we om de beurt praten dan kan iedereen zijn idee uitleggen?”												